

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲԻ ԶՐԶՈՐԸ

ԵՒ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հետեւեալ յօդուածը գրած է պաղեստինացի տ. P. Abel զիտնականը Revue Biblique-ին մէջ (1 Յունիս 1933). յօդուածագիրը պատմական տեղեկութիւններ տալով՝ գեղեցիկ գրչով մը կը նկարագրէ հին սրբավայրերէն Յալդիի ջրհորը եւ Ս. Փրկիչ եկեղեցին որ ի հնունդ ուխտաւորական մեծ կեդրոն մը եղած է: P. Abel Պաղեստինի տեղագրութեան համար հմուտ հեղինակութիւն մը ըլլալով իր այս յօդուածը սիրայօժար կը ներկայացնենք Սիոնի Պատ. ընթերցողներուն՝ քաղելով վերեւ յիշուած պարբերագրէն:

* * *

Ա. ՅԱԿՈԲԻ ԴԱՇՏԸ

Արբանամ անցորդ մ'էր, ե խոտտու մը ուրիշ բան չէր բայց միայն տպագային վերապահուած ստացութեան մը գրաւականը: Գաղթական մ'էր նաեւ Յակորը, իր կարգին կը հասնի Սիւքէմի առջեւ. բայց այս գաղթականը որոշած էր սեպհականատէր ըլլալ այս օտար երկրին մէջ եւ այս կերպով իրականութեան սկզբնաւորութիւն մը տալ իր նախահայրէն ընդունած պատգամին, նոյն իսկ այս տեղւոյն մէջ: Յակոր երկար ճամբորդութեան մը բոլոր զըժուարութիւններէն անվնաս ելնելով՝ իր հօտերով եւ բազմաթիւ կարաւաններով Յորդանանի հովտէն ելաւ քաղաքին զիմացը բանակելու համար:

«Ան գնեց, կը շարունակէ պատմիչը, հողին այն մասը ուր լարած էր իր վրանը. Սիւքէմի հօր՝ Եմօվրի տղոց ձեռքէն հարիւր ուխտի, հոն սեղան շինեց եւ Իսրայէլի Աստուծոյ անունը կարգաց»: Այս կրօնական արարողութեամբ Արամայեցին

կը նուիրագործէր իր ստացութիւնը, զնելով զայն անունին տակը Անոր՝ որ քիչ յառաջ, Փանուէլի մէջ, պարտագրած էր Իսրայէլ անունը: Կրնար ուրեմն խաղաղութեամբ մեկնել ի Բեդէլ, թաղելէ յետոյ Սիւքէմի մօտակայ կաղնիին տակ, այն կուսքերը եւ զինգերը զոր ունէին իր ընտանիքի անդամները եւ իր կարաւանին օտարականները: Այս օրինաւոր դաշինքով Բանանու հողէն բաժնուած հողի կըտորը Յակորի դաշտին ծագումն է:

Հանճարեղ զարգացումով մը սրբազան պատմութիւնը կալուածադիրները կը հաստատէ կարճ կապելու եղանակով՝ հակառակ բոլոր դործողութիւններու: Եթէ Յակորի դաշտը Յովսէփի որդեաց ժամոցական հողին վրայ կը գտնուի, օրինաւոր գնողին կամ պատմութեան մի ուրիշ գոյնին համաձայն, յաղթականի իրաւունքին հետեւանքով բացայայտ կամքի ոյժովն է. «Քեզ կուտամ, Յակոր ըսաւ Յովսէփին, սիկեմ մը աւելի քու եղբայրներէդ. իմ սրովս եւ նետ աղեղովս Եմօվրացիներուն ձեռքէն առի»: Սիկեմ հոս կը բացատրուի «մասն» իմաստով, ծանօթութիւն մը որ ամանցուած է մանրուած անասունի մը քառորդ մասէն. բնագրին մէջ կը կարգանք. «Եւ հառւ քեզ զսիկեմ սեպհական, արտաքոյ եղբարց քոց, զոր առի ի ձեռաց Ամօվրացեաց սրով իմով եւ աղեղամբ» (Ծնդ. ԽԸ. 21): Վերջապէս, ինչպէս որ Քեփրոնի մէջ ստացումը որոշապէս կնքուած է սեպհականատիրով կամ ժառանգորդին գերեզմանովը: Իր հողին իբր յաւիտենական պահպանը հանգուցելը կ'ապահովէ իր սերունդներուն տիրացումը, ե ո՞վ կրնայ համարձակիլ խնդիր յարուցանել անոնց հետ իր աւարին ստացութեան, իր գերեզմանին եւ շրջապատող հողի մասին: Արդ, ի՞նչ կ'ըսէ Յեսու (ԻԴ. 32) «Եւ գոսկերան Յովսէփու հանին որդիքն Իսրայելի յեզրիպտոսէ, եւ թաղեցին զնա ի սիկեմ, ի բաժնի ազարակին զոր ստացաւ Յակոր յԱմօվրացեաց ի բնակելոցն ի սիկեմ, որոջաց հարիւրոց, եւ հո զայն Յովսէփայ ի բաժնի»: (տեսնել նաեւ Ծնդ. ԻԴ. 25, Ելի. ԺԳ. 19):

Ուրիշ յիշատակներ հետագային պիտի հաստատեն նկարագիրը «հողամասին» կամ «դաշտի մասին», ուր Յակոր բանակեցաւ

Սիւքէմի հին նուիրական անտառին մէկ կողմը, բայց Հին Կտակարանի քանի մը մէջբերումները բաւական կը նկատենք մեր նպատակին: Սակայն միայն ծանօթագրւոյնք թէ այն հերձուածները որ բաժան բաժան ըրին Իսրայէլի սերունդները յընթացս դարուց անգրագարծութիւն ունեցան Յակոբայ դաշտը ընկղուղեալ հրէից անմատչելի կամ իրենց համար զգուշի սամարական երկրին մէջ:

Բ. ՍԱՄԱՐԱՅԻ ԿԻՆԷՆ ԹԱԿՈՒԱՅ ՋՐՀՈՐԻՆ ՄՈՏ

Յիսուս Գալիլիա երթալու համար Յորդանանի ստորին կողմերը թողլով այս անգամ Սկիւթուպոլիսի կամ Տիբերիայի մեծ հովիտէն չանցնիր: Սամարիոյ մէջնեղէն է որ կ'ընտրէ իր ճանապարհը. ուրեմն տեղի կայ հետեւելու Փրկչին՝ Երիքովը Փասայնիլին կապող ճանապարհին վրայ, ուրկէ պիտի ելնէր մինչեւ Ազգրուպայի աւանը և անկէ ալ ի Սանիլ Ասխար միանալու համար հարաւ հիւսիսի մեծ ճանապարհին՝ ճիշդ Յակոբի աւանդական դաշտին:

«Եւ էր նմա անցանել ընդ Սամարիա, կը գրէ Յովհաննէս Աւետարանիչ, գայ նա ի քաղաք մի Սամարացոց՝ որում անունն էր Սիւքար, մերձ ի զիւզն զոր ետ Յակոբ որդւոյ իւրում Յովսեփայ. և անդ էր աղբիւր մի Յակորայ: Եւ Յիսուս վաստակեալ ի ճանապարհին՝ նստէր ի վերայ աղբերն, և էր ժամ իբրեւ վեցերորդ» (Դ. 4-6):

Ո՛ր և է դժուարութիւն չկայ ստուգութեանը համար տեղւոյն որու մասին ակնարկութիւն կ'ըլլայ. այս այն տեղն է զոր Յակոբ զնեց Սիւքէմի մօտ և զոր տուաւ իրր ժառանգութիւն Յովսէփի, որ ի վերջոյ հոն ունեցաւ իր գերեզմանը: Աւետարանը ստիպոյն, կը պարունակէ երկու մասնաւոր մանրամասնութիւններ. փոխանակ Սիւֆիմի՝ Սիւֆայի յիշատակութիւնը և Յակոբի աղբիւրին՝ որ աւելի հեռուն նշանակուած իրր ջրհոր:

Սիւքար-Սիւքէմի խնդրոյն առաջին լուծումը կը ջնջէ Սիւֆայը իրր ընդօրինակողի սխալ մը Սիւֆիմի որ կը թուի թէ պարտադրուած է Հին Կտակարանի տեղեկութեան ոյժով, բայց աւետարանական

բնագրին վիճակը չթոյլատրեր երբեք փոփոխութեան մը:

Երկրորդ լուծումը կը կայանայ Դ. Աւետարանին Սիւքարը գտնել Կերազ լեռան ստորոտը գտնուած և Յակոբի ջրհորէն գրեթէ 1500 մեղր Ասքար գիւղը որ ունի առատ ևւ զով աղբիւր մը՝ բոխելով մասամբ ժայռի մէջ փորուած ջրուղիէն և ոռոգելով գեղեցիկ մրգաստանները:

Այս տեսութիւնը կ'ենթադրէ Բրիստոսէ յառաջ 128ին Յովհաննէս Հիւրկանոսի կողմէն հին Սիւքէմի ոչնչացումը և մեր թուականին 30ին Ասքար գիւղի տեղւոյն վրայ քաղաքի մը գոյութիւնը, որ զերծ չէ առարկութենէ:

Սիւքէմի վերջնական աւերումը Յովհաննէս Հիւրկանոսի կողմէն հերքում մը կը գտնէ այն յիշատակութեան մէջ՝ զոր Յովսեփոս կուտայ այս քաղաքին 88 ին (ն. Բ.) եւքերոս Դեմեդրիոսի կողմէն Ազեքսանդր Յաննէի վարձկան զինուորներու տրուած պարտութեան հետեւանքով, և Սէլլէնի ու Վէլլէրի հետազոտութեանց շնորհիւ 1927ին Պալադա լեռան հարաւ արեւելքը գտնուած հռովմէական թուականի հետքերուն մէջ: Բաց աստի, եթէ նոյնացնել հարկ ըլլայ Ասքարի աղբիւրը Միանայի Այն Սոֆարի հետ, աս, լաւ գիտենք, յարաբերութեան դրուած է ոչ թէ ո՛ր և է տեղւոյ մը հետ, այլ դաշտի մը հետ ուր ցորենը արագութեամբ կը հասուննայ, ապահովուած ոռոգման մը շնորհիւ, ըստ բնաւոր կենթադրութեան մը:

Նաև երրորդ լուծում մը հաստատ կը բռնուի Սիւքարը թէ իրր Սիւքէմի մականունն ևւ թէ իրր արամական նոր անուն աւետարանական ժամանակէն գոյութիւն ունեցող հին քաղաքին: Ի՞նչ է պատճառը անունի այս փոփոխութեան: Հաւանաբար հին Սիւքէմը նորէն, այսինքն Նէապոլիսը՝ արդի Նապլուսը որոշելու համար:

Աւետարակոյս Յովսեփոս մեկ կ'ըսէ թէ վերջինս տեղացիներուն քով կը կոչուէր Մապորթա (Mabortha) «Անցք»․ բայց ոչ նշուող ստոյգ է թէ Սամարացիները, Թալմուտական հրեաները, Յերոնիմոս, Եպիփան ևւ յետնորդ ճամբորդները Սիւքէմը նոյնացուցած են Նէապոլիսի, չփոթութիւն մը որ մէկ օրուան մէջ յառաջ եկած չէ: Մեր թուականի 72ին, Նէապոլիս՝ Տիտոսի

բարեկեցություն իբր երախտագիտութիւն, կ'ընդունի Ֆլավիա (Flavia) մականունը եւ կը զարգանայ ի ֆլաս մերձակայ տեղութուն, Տակաւ առ տակաւ հին Սիւքէմի քեկորները կ'անհետանան: Այն Սոփարի չորջը հաստատուող քանի մը բնակիչներ ծնունդ կուտան *Syechera* կամ *Seuchera* գիւղին, որ ըստ ոմանց, Դ. զարէն կը ճանչցուի իբր Սիւքար: Սակայն Եւսերիոսի կարծիքը այսպէս չէ:

Աստուածաշնչական տեղագրութեան հայրը որ չանգիտաւոր նախկին Սիւքէմի գիրքը նէպոլիսի չրջակայքը աւերակներու կոյտի մը ձեւին տակ կ'ըսէ մեզի Սիւքարի մասին. «Ան ցոյց կը տրուի մինչեւ հիմակ նէպոլիսի առջեւ, այն դաշտին մօտ գոր Յակոր տուաւ իր Յովսէփ որդւոյն. անոր մօտ Բրիստոս, ըստ Յովհաննու, խօսակցեցաւ Սամարացի կնոջ հետ ազրբարին մօտ» (Onomasticon, էջ 164): Տեղեկութիւնը կը թելադրէ գոյութիւնը, իբր շառաւիղ, տուներու կղզեակի մը՝ սեբած Սիւքէմացիներուն մեծած քաղաքին արմատներէն, երկարած գուեղով մինչեւ Յակորի դաշտը: Արարները յետոյ վերապահեցին զայն Պարսա, Platani իր կրճատեալ անունին համաձայն, թերեւս կը դործածուէր Բիւզանդական չրջանին: Սիւրիոյ մէջ, Balatonosի գղեակը չի՞ պարտիր իր անունը հին Blatanosի մը: Արդ, 333ին, Սամարացի կնոջ ջրհորի մօտ կը տեսնուէին սօսիներ որոնց համար կ'ըսուէր թէ անկուած են Յակոր նահապետէն:

Onomasticon ի ծանօթագրութեան աղբիւրը համազօր է, պէտք չէ տարակուսիլ, աւետարանական ջրհորին: Զուրը կը կը բղկէր ջրհորի մը խորքէն եւ անկէ ջուրը քաշելու համար ծայրը երկար պարանով դոյլ մը պէտք էր: Ամէն մօրդ կը յիշէ նշանաւոր արամախօսութիւնը եւ Սամարացի կնոջ պատասխանը (Յովն. Դ. 11 եւ այլն). «Տէր, դու քանզի եւ դոյլ խիկ ոչ ունիս, եւ ջրհորս խոր է, խիկ արդ ուստի՞ ունիցիս զջուրն կեղանի. միթէ դու մեծ ինչ ո՞ք իցես քան զհայրն մեր Յակոր՝ որ զայս ջրհոր ետ մեզ. եւ ինքն աստի էարբ, եւ որդիք նորա եւ խաշինք նորա»:

ԵՐԿՏԻԶ ԵՊՍ. ԱՂԱԻՆՈՒՆԻ

(Շարունակելի)

ԼԵՇԱՍՏԱՆԻ ՆԱՅԵՐԸ

ԱՆՅԵԱԼԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Երբ մեր քայլերը Լվովի պագարին աջակողմը, դէպի Դրագովոյ փողոցը կ'ուղղենք, մեր ուշադրութիւնը կը գրաւուի աջակողմի առաջին փողոցէն: Անկէ եւ մութ փոքրիկ փողոց՝ ան կը թուի անցեալի շատ բաներ խօսիլ մեզի: Հայոց փողոցն է ան: Արտասովոր տեսքով բաներ է որ մեր աչքը իրենց կը քաշեն հոն: Փողոցին մակերեւոյթին ներքեւ կը նշմարենք՝ կարծես ժամանակին ծանրութիւնէն հողին մէջ մխուած՝ կամարաւոր փոքրիկ դարատափ մը, որ կոթնած է եկեղեցիի մը վրայ: Այս եկեղեցին, հայկական եկեղեցին, Լվովի գեղեցկագոյն հին շէնքերէն մին է: Անոր բակը կը մանուի բոլորովին արդիական տեսքով վանդակորմէ մը: Հինաւորց կամարաւոր այդ դարատափին վրայէն անցած ատենինս, կը լսենք սալքարերուն վրայ հնչելը մեր ռոմանայնութուն արձագանդին, ինչ որ ակամայ դէպի վար նայիլ կուտայ մեզի: Ի՞նչ արտասովոր բակ մըն է ան: Հոն, սալքարերուն վրայ կը տեսնուին զարդեր եւ արձանագրութիւններ, որոնք, անծանօթ տառերով, իրենց գաղտնիքներուն մասին կը խօսին մեզի: Հայկական հին գերեզմանոց մըն է ան, որուն շիրմաքարերը հետզհետէ հողին մէջ մխրճուել են. այդ սալքարերը Լվովի հարուստ հայերուն գերեզմանաքարերն են: Հայատառ այդ արձանագրութիւնները մեզի կը պատմեն կեանքն ու անունները այդ քարերուն տակ հանգչող անձերուն, ու կը հայցեն ազօթել անոնց համար: Այդ սալքարերէն ոմանք, որ ամենէն աւելի լաւ պահպանուած են, կրթութեամբ են պատին, որպէսզի անազարտ մնան:

Կատարեալ հանդարտութիւն մը կը տիրէ այս տեղին մէջ: Քաղաքին փողոցներուն եւ մօտակայ չուկային հոռաւոր ազմուկը զոգցես զարերու ընդմէջէն է որ կը հասնին հոն: Դերեզմաններու ջնջուած արձանագրութիւնները կը պատմեն անցեալ ժամանակներու չքեղութիւնը, եւ մենք կը